

SỞ VĂN HÓA THÔNG TIN LẠNG SƠN

HOÀNG GIÁP - HOÀNG PÁO

VĂN HÓA LẠNG SƠN

ĐỊA DỮ CHÍ - VĂN BIA - CÂU ĐỐI

Những người tham gia:

Đinh Ích Toàn, Hoàng Ngọc Tranh, Nguyễn Cường,
Nguyễn Công Hang, Hoàng Trường, Bế Kim Linh,
Lý Dương Liễu, Nguyễn Thị Thuận, Sầm Cảnh Dũng,
Lý Hải An, Hoàng Thúy Nga, Hoàng Văn Toàn,
Mai Hương, Vũ Thị Kiện

SỞ VĂN HÓA THÔNG TIN LẠNG SƠN

HOÀNG GIÁP - HOÀNG PÁO

VĂN HÓA LẠNG SƠN

ĐỊA DƯ CHÍ - VĂN BIA - CÂU ĐỐI

NHÀ XUẤT BẢN VĂN HÓA THÔNG TIN

VĂN HÓA LẠNG SƠN

Xứ Lạng - Lạng Sơn xứ địa đầu đón nhận những trận gió rét mùa đông khốc liệt để hoa đào mùa xuân nở thắm, xứ núi non trùng điệp, ruộng đồng ít ỏi, đá sỏi đất cằn, mà Nguyễn Trãi đã phân loại vào hạng "hạ hạ đẳng điền". Lạng Sơn ở máng trũng Cao Lạng mà lại cao, nước sông Kỳ Cùng không đủ tưới nhuần đất mẹ. Nhưng con người xứ Lạng đã kiên cường trụ lại trên mảnh đất địa đầu để tạo dựng cuộc sống cho mình và cho đất nước.

Người Kinh lên, chung lưng đấu cật với anh em Tày, Nùng... Và cả người Hoa sang. Họ kẻ vai sắt cánh xây dựng một nền kinh tế phồn vinh cho xứ Lạng để đến thế kỉ thứ XVIII một sứ thần qua đây đã phải thốt lên:

"Cửa nhà san sát hàng hàng lụa tơ"

Và cũng chính họ tạo nên văn hóa xứ Lạng - nền văn hóa hội nhập, giao lưu nhiều dòng nguồn.

Văn hóa của bất kỳ quốc gia hay địa phương nào cũng đề cập đến hai loại hình là văn hóa vật thể và văn hóa phi vật thể. Đây chính là những thành quả lao động sáng tạo của loài người qua sự tiến hóa của quá trình lịch sử tạo nên bao gồm sản phẩm vật chất và sản phẩm tinh thần. Hai thứ sản phẩm này hòa quyện vào nhau không thể tách rời. Mọi sự phân chia chỉ là tương đối.

Văn hóa Lạng Sơn cũng vậy. Có thể nói, văn hóa Lạng Sơn là động chùa Tam Thanh, Nhị Thanh, Tam Giáo, Chùa Thành, Chùa Bắc Nga, đền Kỳ Cùng, đền Tả Phủ, đền Bắc Lệ, đền Đồng Đăng, Cầu Dã Nham... Mỗi kiến trúc, mỗi họa tiết, mỗi văn bia, mỗi bài văn thơ, bài phú, hoành phi, câu đối, sắc phong ở những di tích này lại phản ánh sự tài hoa, ý chí kiên cường của người Lạng Sơn trong công cuộc giữ nước và lao động sáng tạo.

Gắn với các làng bản di tích ở Lạng Sơn là biết bao tác phẩm Hán Nôm phản ánh cuộc sống sinh hoạt, đời sống tinh thần của họ. Những tác phẩm ấy là tục lệ, cổ chí, xã chí, địa bạ, thần tích sắc phong, lệnh chi, văn bia...

Nhà Bác học Phan Huy Chú đánh giá "Lạng Sơn là một trọng trấn" một trấn quan trọng của Việt Nam. Nơi đây có ải Nam Quan thông thương thông sứ Nam - Bắc. Vì vậy, Lạng Sơn phải tỏ rõ uy nghi của một trọng trấn và sự thân thiện cởi mở của sự giao thương.

Lạng Sơn quan trọng là thế nên bất kỳ cuốn địa chí nào như **Úc Trai địa dư chí, Giao Châu dư địa chí, Phương Đình địa dư chí, Đại Nam nhất thống chí và Đồng Khánh địa dư chí** đều viết về Lạng Sơn.

Để bạn đọc và các nhà nghiên cứu có tư liệu chuẩn xác về Lạng Sơn, chúng tôi lần lượt công bố di sản Hán Nôm Lạng Sơn-phần quan trọng bậc nhất của văn hóa phi vật thể Xứ Lạng. Trong quyển 1, chúng tôi tuyển chọn phiên dịch cuốn **Đồng Khánh địa dư chí** phần tỉnh Lạng Sơn^(*).

Đây là cuốn địa chí đầy đủ nhất về Lạng Sơn bao gồm vị trí địa lý, khí hậu, núi sông, thành quách, đồn trạm, ải quan, bến đò,

(*) Tư liệu này đã được tác giả dịch năm 1998 góp phần công bố trong cuốn **Đồng Khánh địa dư chí** do Viện nghiên cứu Hán Nôm xuất bản năm 2002. Trong sách này đã công bố toàn bộ nội dung và bản đồ của các châu phủ Lạng Sơn như tỉnh thành Lạng Sơn, phủ Tràng Định, huyện Thất Khê, huyện Văn Quan, Châu Thoát Lãng, châu Văn Uyên, phủ Tràng Khánh gồm Châu Ôn, huyện An Bắc, Châu Lộc Bình.

làng xã, các di tích lịch sử, phong tục tập quán, ruộng đất, thuế khóa, binh ngạch, phu dịch...

Tiếp đến là **Văn bia Lạng Sơn**, chúng tôi kế thừa cuốn **Văn bia Xứ Lạng** đã xuất bản năm 1993, có bổ sung thêm một số bia mới. Văn bia Lạng Sơn phần lớn là bia được khắc trên vách đá nên hầu như không có bia hậu. Các văn bia này đều do các cụ Nho soạn thảo như Thân Đức Tài, Vi Đức Thắng, Ngô Thì Sĩ, Lê Hữu Dung, Ngô Thì Nhậm, Ngô Thì Vị... Vì thế mỗi văn bia là một áng thơ văn nổi tiếng, ca ngợi non sông đất nước, ca ngợi lòng quả cảm, sự bao dung của người dân biên thùy trong lao động và chiến đấu.

Cuối sách là **Câu đối Lạng Sơn**. Các câu đối này gắn liền với các di tích lịch sử như chùa Thành, đền Kỳ Cùng, đền Cửa Tây, đền Đồng Đăng... Các câu đối tuy ngắn gọn nhưng hàm ý rất sâu sắc.

Câu đối chùa Thành (chùa Diên Khánh) khắc:

Tây Hữu Thần siêu âm độ dương nhất đời Kỳ Cùng thông giác Ngạn Nam vô Phật hiệu sinh ở sát ức niên Diên Khánh ngưỡng Đâu Thiên Tây có Thần siêu âm độ dương một dải Kỳ Cùng lên Bờ Giác Nam vô Phật hiệu sinh ở sát vạn năm Diên Khánh ngưỡng Niết Bàn

Câu đối đền Kỳ Cùng khắc:

Kỳ Cùng thánh miếu uy danh thiên vạn cổ

Tranh Giang cổ địa hộ quốc ức niên xuân

Đền Kỳ Cùng uy danh thiên vạn cổ

Thần Sông Tranh^(*) giúp nước mãi muôn năm

Câu đối đền Cửa Tây (đền chùa Ngũ Nhạc) khắc:

Khâu bang đối trị lâu đài địa tiếp Tam Thanh thế giới

Chính khí lừng tiêu Văn Hán thiên bài Vạn Kiếp giang sơn

Đối diện Kỳ Lừa, lâu đài sừng sững, đất tiếp Tam Thanh thế giới

(*) Sông Tranh tức Tranh Giang huyện Ninh Giang, Hải Dương.

Ngút tận Ngân Hà, chính khí dương dương, trời bày Vạn
Kiếp giang sơn

Tóm lại dù là địa chí, văn bia hay câu đối thì đều là những tư
liệu Hán Nôm vô cùng quý giá về một vùng địa đầu của Tổ quốc.
Chính vì vậy việc công bố cuốn **Văn hóa Lạng Sơn tập I** này là hết
sức cần thiết. Đó là những bằng chứng thành văn đáng tin cậy nhất
về các mặt: Địa lý, Lịch sử, Kinh tế, Triết học, Sử học. Khảo cổ, tôn
giáo, dân tộc, phong tục tập quán... Công việc lớn lao tài sức có hạn
không tránh khỏi sai sót vậy xin nhận sự chỉ giáo của các độc giả

Hà Nội, ngày 20 tháng 7 năm 2012

Tác giả

PHẦN I

